

ПЛАТФОРМА УНИВЕРЗИТЕТА У БЕОГРАДУ

ЗА УНАПРЕЂЕЊЕ СТАТУСА НАСТАВНИЧКИХ СТУДИЈСКИХ ПРОГРАМА НА УНИВЕРЗИТЕТУ У БЕОГРАДУ И ОЧУВАЊЕ ОБРАЗОВНОГ СИСТЕМА У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

На седницама Сената Универзитета у Београду, као и на састанцима Проширеног ректорског колегијума, у више наврата је констатовано да је образовни систем Републике Србије озбиљно нарушен и уздрман из темеља. Свесни опасности која прети младим генерацијама у Србији, као и држави као таквој, пошто без солидног и стабилног образовног система нема ни њене дугорочне перспективе, Сенат Универзитета у Београду доноси платформу у циљу очувања и унапређења образовног система у Србији.

Имајући у виду чињеницу да већ дуги низ година просвета доживљава статусно и финансијско урушавање, а наставници губитак материјалне сигурности, достојанства и угледа, као и да резултати више истраживања показују неадекватан и недовољан ниво знања и вештина које наши ученици стичу током школовања, сматрамо да је дошао тренутак када се заједница мора определити какав систем образовања очекује и жели. Истовремено, стицајем више фактора, факултети на којима се школују наставнички кадрови из фундаменталних дисциплина, бележе драматичан пад броја заинтересованих студената. Поштујући тржишне трендове на којима друге делатности истовремено доживљавају експанзију и препород, истичемо неопходност очувања фондуса природних и хуманистичких наука на којима почива друштво и заједница у целини. С обзиром на претходно наведено, у Платформи се констатују узроци и могуће последице тренутног стања и износе препоруке за њихово превазилажење на основу искустава земаља које су имале сличне проблеме, те домаћих специфичности и реалног сагледавања могућих решења. Давање посебног статуса наставничким факултетима, односно студијским програмима, синергијско деловање у смеру превазилажења нагомиланих и дубоких проблема државе, факултета и заједнице школа кроз коришћење механизма финансирања, управе и контроле процеса, медијска подршка и афирмација образовања, као и приближавање и популаризација професије наставника будућим студентима, једини су могући пут за опоравак школства, враћања поверења и подизања квалитета ове професије.

Сматрамо да у супротном није могуће очекивати да образовање у Србији доживи препород и развој.

УОЧЕНИ ПРОБЛЕМИ

- 1) **Драматичан пад квалитета наставног кадра у Србији** – честа је појава да се као наставници у основним и средњим школама запошљавају људи који немају одговарајућу школску спрему, пошто у земљи нема довољно квалификованих наставника.
- 2) **Положај наставника у друштву** – наставничком позиву је одузето достојанство, а наставници не уживају углед какав би требало да имају у друштву, што се

одражава на често неприхватљив однос како ученика, тако и њихових родитеља према њима.

- 3) **Финанијска ситуација и легислативно окружење** - наставници остварују изузетно ниске зараде, чиме се индиректно сигнализира да се овај позив не налази међу приоритетима државе. Без квалитетног образовања држава и друштво слабе своје основне прерогативе и из године у годину губе есенцијално важан потенцијал. Истовремено се усвајају и неадекватна законска решења којима се годинама систематски деградира и урушава наставничка професија.
- 4) **Урушавање квалитета средњошколског образовања** – претходно уочене проблеме додатно усложњава чињеница да је образовни систем базиран на често неадекватним и недовољно квалитетним програмима и погрешно формулисаним стандардима о исходима и циљевима.
- 5) **Смањење интересовања за наставничке студијске програме на факултетима** - од 2015. године приметан је драстичан пад интересовања за упис на студијске програме факултета намењене школовању наставника. У последњим годинама тај пад је досегао нивое који угрожавају опстанак наставничких профила у Србији, а овај тренд се подудара и са значајним растом плата и могућности запослења у ИТ-сектору и другим тржишно конкурентнијим профилима, као и са повећаним одливом наставничког кадра у земље Европске уније.

Анализа и предлози решења

Први корак ка решавању кризе образовног система у Србији свакако је прецизно и темељно утврђивање комплетног стања и статуса наставног кадра у Србији. У том циљу, неопходно је да Министарство просвете Републике Србије спроведе детаљну анализу по регионима – како би се утврдило колико наставника недостаје по предметима који се предају у школама, као и анализу компетенције кадра у складу са „Правилницима о степену и врсти образовања наставника, стручних сарадника и помоћних наставника“ у 1) гимназији 2) основној школи и 3) средњим стручним школама. Ова анализа би требало да обухвати тренутно стање, као и пројекцију за наредних пет година, односно – предвиђање у којој мери ће доћи до дефицита наставника услед одласака у пензију. Према тренутним сазнањима, већ сада се осећа значајан недостатак наставника за поједине предмете, али једини релевантан документ била би анализа спроведена од стране Министарства просвете. У питању су следећи предмети: математика, физика, информатика, хемија, биологија, географија, српски језик, страни језици, латински, историја, социологија, филозофија, психологија.

Предложене мере:

Након анализе Министарство просвете треба да сачини акциони план за решавање наведеног проблема где би једно од решења могло да буде стипендирање студената од стране локалних самоуправа и региона за школовање на наставним програмима у складу са њиховим потребама. Стипендисти би имали обавезу да након завршених студија проведу одређени

број година у настави у региону/локалној самоуправи који им је доделио стипендију.

Финансијски аспект проблема

Основни разлог слабог интересовања за наставничка звања лежи у недопустиво малим зарадама наставника. Тако, на пример, основна плата наставника у школама (са повећањем у 2023. години) износи 74.683 динара (коэффициент 17,32 цена рада 4312,53 динара) док је просечна плата у Републици Србији у 2023. години са повећањем износила око 84.300 динара, тј. основна плата наставника у односу на просечну плату у Републици Србији у 2023. години је 11.41% мања или износи 0.89 од просечне плате.

Предложене мере:

- а) Усвојити програм постепеног повећања плата наставника до момента када ће њихове плате бити на нивоу 1,3 до 1,5 просечних зарада у Републици Србији.
- б) Увести платне разреде у просвети у складу са „Правилником о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника“.
- в) Увести награде за наставнике који са својим ученицима постижу запажене резултате на домаћим и међународним такмичењима.
- г) У слабије развијеним регионима, у којима је приметан већи недостатак наставника, размотрити алтернативне стимулативне мере (решавање стамбеног питања, на пример).

Законска решења и положај наставника у образовању

Осим недопустиво ниских плата наставника у основном и средњем образовању, други важан фактор у недовољном интересовању за наставничка занимања су и неадекватна законска решења којима је годинама уназад урушавано достојанство и ауторитет наставника.

Поред тога врло су чести случајеви непримереног понашања ученика, који због процедуралних разлога често остају несанкционисани. Радна група за превенцију насиља у школама је сачинила предлог мера и сматрамо да је важно да се дефинишу процедуре поступања у таквим случајевима, како би се наставници заштитили од оваквих поступака. Сматрамо да треба значајно побољшати мере за дисциплинску одговорност ученика како би се спречило непримерено понашање у школама и вратила дисциплина у школе која је основни предуслов за нормално одржавање наставе.

Предложене мере:

- а) законски заштитити интегритет наставника и прописати мере којима се проверавају приговори на оцењивање (комисија састављена од наставника из других школа коју именује просветна инспекција или неки други модалитет)

б) дефинисати протоколе поступања у случају непримереног понашања ученика и родитеља према наставницима, у циљу заштите њиховог достојанства и интегритета.

Ревизије наставних програма и њихово усаглашавање

Према резултатима PISA истраживања, ученици који се образују у Србији у области математичке писмености, писмености у области природних наука и разумевању прочитаног заостају више од годину дана у односу на вршњаке образоване у OECD земљама. Упркос чињеници да је више од трећине петнаестогодишњака функционално неписмено у области природних наука, континуирано се смањује обим образовања у овој области (смањује се број часова природних наука у наставним плановима), не улаже се у опремање школа и стварање услова за боља постигнућа ученика. Треба имати у виду чињеницу да ови подаци говоре о писмености у области природних наука која је потребна свим младима за живот у савременом друштву (једна је од осам кључних компетенција према ЕУ оквиру за целоживотно учење), независно од будуће професионалне делатности. Када се томе додају и потребе младих за наставак образовања у области природних наука или тесно повезаним областима (инжењерства, фармације, пољопривреде, енергетике, итд.), наставни планови и програми према којима се сада образују средњошколци, настали у оквиру последњих измена, не омогућавају младима даље успешно образовање.

Што се тиче читалачке писмености, ситуација је још лошија у односу на математичку писменост. Наиме, у земљама OECD просечан број бодова ученика освојених на PISA тестовима је 500, а у Србији просек за математичку писменост износи 448, док је резултат за читалачку писменост 439. Посебно забрињава налаз да је сваки трећи петнаестогодишњак у Србији под великим ризиком да не развије довољно висок ниво функционалне писмености која је потребна за сналажење у савременом свету. Конкретно, чак 38% ученика из ове старосне групе не досеже основни ниво постигнућа из читања. Ако погледамо резултате ученика са најнижим нивоом читалачке писмености (они који не могу да савладају ниво 1a) видећемо да их у земљама OECD има отприлике 8%, док је у Србији тај проценат забрињавајуће висок и износи чак 23%. Све наведено показује се да су програми застарели и да курикулуми не прате стандарде који су потребни да би ученици развили компетенције на нивоу својих вршњака у OECD земљама.

Нови стандарди постигнућа који су значајно редуковали очекивана знања и вештине младих на крају основне и средње школе додатно ће да повећају постојеће заостајање ученика образованих у Србији у нивоу знања и вештина за својим вршњацима образованим у другим земљама. Стиче се утисак да не постоји јасна визија развоја друштва и какво образовање је потребно за тај развој. Образовна документа су хаотично доношена (на пример, најпре су донети наставни програми предмета за први разред гимназије, па за седми разред основне школе, затим за други разред гимназије, а иза тога за осми разред основне школе) и није се водило довољно рачуна о међусобној усклађености докумената, ради обезбеђивања постизања циљева образовања на одређеном нивоу.

Предложене мере

- а) Регулисати у одговарајућим актима да образовна документа (наставне планове и програме предмета, и стандарде постигнућа) доносе комисије подржане од стране стручних друштава (чији су чланови наставници на свим нивоима образовања, од основне школе до факултета), као и матичних факултета за одређену област којој предмет припада.
- б) Урадити ревизију стандарда постигнућа и усагласити са стандардима постигнућа у OECD земљама.
- в) Урадити ревизију свих наставних планова за средње школе (гимназије и средње стручне школе у свим подручјима рада).
- г) Након ревизије наставних планова урадити ревизију наставних програма у складу са стандардима.
- д) У припреми стандарда постигнућа и наставних програма обезбедити и вертикалну и хоризонталну повезаност исхода у документима.

Школовање будућих наставника

За студијске програме који су од државног интереса и који су окосница образовног система Републике Србије, факултети из сопствених средстава плаћају акредитацију, што представља значајан терет за њихове буџете (акредитација студијског програма 320.000 динара, потврда о акредитацији 20.000, спољашња провера квалитета студијског програма 180.000 динара). Поред тога студијски програми се по тренутно важећој уредби не третирају као посебне норма групе, тако да факултети који уписују мали број студената на ове студијске програме (често и мање од десет студената) сами сnose трошкове њиховог школовања. Напомињемо да у циљу побољшања квалитета наставног процеса за школовање наставника факултети на овим програмима организују засебну наставу како би између осталог испунили и законске услове за издавање дипломе наставника (педагошко-психолошко-методички предмети). Постоји опасност да факултети процене да више немају интереса да послују са губитком приликом школовања ових кадрова и да угасе ове студијске програме.

Будући да је дефинисање начина на који ће пројекат Државна матура бити реализован још увек у току, требало би посебно обратити пажњу на афирмисање уписа на наставничке студијске програме. До сада су се ови студијски програми најчешће попуњавали захваљујући могућности да се у оквиру факултета, студенти распореде на све студијске програме.

Предложене мере

- а) Предлажемо да се за студијске програме намењене школовању наставника трошкови акредитације финансирају од стране Министарства просвете и да се ови студијски програми признају као засебна норма група приликом финансирања факултета.
- б) У оквиру државне матуре омогућити да се за студијске програме који школују наставнике пријави већи број предмета за трећи тест, као и директну

проходност из свих средњих школа, како би подстакли кандидате да се пријављују у већем броју и како би им се олакшао пролаз на наставничке програме.

в) У оквиру државне матуре задржати пријављивање на факултетима што ће омогућити распоређивање унутар факултета и на мање тражене наставничке студијске програме.

Имајући све претходно наведено у виду, Сенат Универзитета у Београду позива Министарство просвете Републике Србије да без одлагања предузме кораке у решавању уочених проблема и стоји му на располагању свим својим институционалним капацитетима, у доброј вољи и решености да се заједничким напорима спречи крах образовног система у Србији и да се обезбеди квалитетно образовање за генерације које долазе.